

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата історичних наук, доцента Доценка Віктора Олеговича на дисертацію Долинської Світлани Василівни «Українське селянство в переселенській політиці СРСР у 1920-ті роки», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України

Переселенська політика є вразливим суспільним сегментом, що породжує суспільно-політичні, культурні та інші проблеми, які можуть трансформуватися на чуттєві, у тому числі міжнаціональні й міждержавні протистояння. Переселення значної кількості населення певної національності у конкретно-визначені райони, може змінити національний склад районів, їх економіку, мовно-культурне середовище. Новоприбулі облаштовуючись на нових територіях вступають у стосунки з місцевим населенням, які досить часто переростають у етнічні, соціально-економічні конфлікти. Сучасне українське суспільство отримало у спадок від власного комуністично-радянського минулого проблему значної української діаспори у Росії, Казахстані та інших колишніх республіках СРСР. В Україні також внаслідок міграції з'явилась значна частина росіян, які кардинально змінили етнічний склад населення багатьох регіонів України. Саме тому проблема переселення народів, соціальних груп є для сучасної української держави актуальною. Необхідність її дослідження зумовлюється потребою у вирішенні нагальних проблем значної кількості переселенців із зони АТО. Крім того збройні конфлікти в Африці, Сирії, Іраку, а також економічні негаразди в країнах Африки і Східної Азії спричинили появу в Україні значної кількості зовнішніх мігрантів, які прагнуть залишитися в державі. Саме потреба вибудувати правильну державну стратегію розв'язання вище перелічених завдань і зумовлює суспільно-політичну актуальність даного дослідження.

Важливим є той факт, що на сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної науки увага вчених знову повертається до вивчення історії української діаспори. Свого часу радянські дослідники керуючись партійно-владними наративами приділяли недостатньо уваги вивченню історії етнічної міграції в середині СРСР. У науці привалювало твердження про створення монолітної спільноти – «єдиний радянський народ». Переселення та міграції, які перманентно проходили упродовж усієї радянської доби вивчалися досить обережно, особливо це стосується переселенських кампаній 1920-х – 1930-х рр. Добровільні переселення українського селянства, а згодом примусове виселення заможного селянства, тобто проблема спецпереселенців розглядалась істориками побіжно і переважно не досліджувалась. Разом з тим існувала потреба видання пропагандистської спрямованої на залучення значної кількості радянської молоді до переїзду на новобудови періоду індустріалізації, освоєння цілих земель Півдні Росії та Казахстану, заселення Сибіру і Далекого Сходу. Від цього дослідження мали ідеологічну спрямованість, замовчувались важливі факти.

Зараз дослідники мають широкі можливості для обрання теми, а головне засобів та підходів до вивчення подібних проблем. Все частіше такі роботи є міждисциплінарними за характером, і це дозволяє розкрити тему в повному обсязі й забезпечує об'єктивність досліджуваних соціально-економічних процесів.

Саме такий підхід і продемонстровано Світлою Долинською при підготовці даної дисертаційної роботи.

Для вивчення такого багатогранного за своєю природою явища, як внутрішня міграція, автор правомірно використала достатньо історичних і міжгалузевих методів дослідження. Це дозволило розкрити причини міграції та переселення українського селянства та представників інших етносів на необжиті простори Півдня України та Сходу РСФСР.

Серед представлених розділів особливою новизною виділяється третій розділ, в якому автор розкриває життя українських селян перших років після

переселення. У ньому автор скрупульозно проаналізувала зібрані статистичні дані, зуміла уміло вичленити й показати в цифрах увесь процес створення селянських переселенських господарств у нових для мігрантів умовах. Я впевнений, що ці зведені дані стануть у нагоді для наступних дослідників.

Також хочу відзначити і певну наукову сміливість автора, яка переосмислює усталене в науковій літературі поняття аграрного «перенаселення». У радянський період його вважали чи не єдиною причиною масового безробіття на території України. Світлана Долинська у дослідженні вийшла за рамки традиційного для радянської історіографії сприйняття аграрного «перепалення», показала негативну роль для економіки зрівняльного розподілу земель.

Крім викладу матеріалу за темою, автор уміло накладає його на більш глобальні історичні події і процеси, які впливали на суспільне життя в 1920-ті рр. Мова йде про період «великого перелому» і колективізації до яких готувалась країна. Східні окраїни РСФСР вимагали трудових ресурсів. І поряд з політикою переселення йшли депортації.

Позитивною стороною роботи є спроба розглянути переселенську політику у контексті етнічної історії. Автор у параграфі 3.1. висвітлила аграрне землеоблаштування євреїв Правобережної України, переселення духоборів. Ці процеси дослідниця розглядає у контексті компартійної політики і наголошує, що міграції в більшовицькій державі стосувались не лише селянства, а й інших соціальних та етнічних груп.

Зупинюсь також на питанні використання дисертантом архівних джерел, літератури й періодики. Цей перелік є досить розлогим. Окрім залучення фондів двох центральних київських архівів автор, як видно із тексту добротню опрацювала матеріали чотирьох обласних архівів та двох іноземних. Також дисертант напрочуд добросовісно віднеслась до використання спеціальних досліджень. Адже не секрет, що через відсутність централізованої системи книжкового обміну між бібліотеками академічних і навчальних установ гуманітарного профілю та малотиражність видань нові

розробки, які здійснюються і друкуються в науково-дослідних інститутах стають важкодоступними, і тому маловикористаними при підготовці дисертаційних робіт. Тому до наукового обігу не завжди оперативно залучаються новітні розвідки, і, відповідно дисертації часто виглядають не актуальними.

Виокремлюють дисертацію із різноманіття подібних ще деякі риси. Це залучення відносно широкого блоку іншомовних досліджень, цінність яких для українських дослідників полягає в ознайомленні з раніше не відомим фактографічним матеріалом, а також осмисленням трактувань і висновків їх авторів. Ґрунтовним виглядає також блок присвячений історіографічним надбанням сучасних російських дослідників.

Безумовно, добрим ілюстратором виказаних тверджень є наявність у роботі зведених таблиць. Вони дозволяють побачити кількісні та якісні показники й динаміку змін.

Загалом же дисертаційна робота є завершеною науковою працею, теоретичного і практичного спрямування. Узагальнення та висновки автора обґрунтовані і переконливі, безпосередньо впливають із змісту дисертації. Обґрунтованість і достовірність положень, висновків підтверджується їх апробацією на науково-практичних конференціях, на методологічних семінарах та в навчальному процесі у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова.

Водночас дисертаційне дослідження непозбавлене й низки недоліків.

Аби надати завершеності, до блоку англомовних джерел варто було б долучити деякі вже відомі в Україні праці, що значно розширило історіографічну базу дослідження. Зокрема не використано праці іноземних дослідників, які б значно повніше дозволили зрозуміти реалії 1920-х. Зокрема, робити В. Dmytryshyn (*Moscow and the Ukraine, 1918–1953: A Study of Russian Bolshevik Nationality Policy*), К. Kononenko (*Ukraina i Rosiia: Sotsiial'no-ekonomichni pidstavy ukrains'koï natsional'noï ideï, 1917–1960*), Т.

Dereviankin (Istoriia narodnoho hospodarstva Ukraïns'koï RSR, vol 2, Stvorennia sotsialistychnoï ekonomiky (1917–1937 rr.).

Автору необхідно було більше опрацювати періодику 1920-х рр. Зокрема, чомусь у переліку літератури відсутні «Бюлетень Наркомзему», «Вісті ВУЦВК», «Коммунист», «Пролетарська правда», «Більшовик», «Культура і побут» тощо. Більшість з вказаних видань були б актуальним доповненням джерельної бази дослідження.

На жаль, дисертантка у деяких випадках робить типову помилку властиву початківцям, коли блок висновків після розділів нагадує просто короткий переказ змісту цих розділів. Цікавішим було б бачити не це, а авторське бачення сутнісних речей, які впливають із текстів, таку собі наукову квінтесенцією оприлюднених матеріалів.

Дисертація нам показує лише формальну сторону, тобто унаочнюються соціально-економічні показники сільського господарства, промисловості, безробіття, демографії. За цим усім все ж таки не видно конкретної людини, селянина, який в наслідок недолугої політики радянської влади змушений покидати рідну домівку. Персоніфікація історії через залучення до роботи методів історичної антропології надала б історичному дослідженню більш осучасненого змісту і відповідала б сьогоднішнім викликам європейської історіографії.

Доречно було б більше уваги звернути на переселення етноменшин, показати їх роль в освоєнні Півдня України.

У дисертації відсутня громадська діяльність переселенців, недостатньо представлена їх побуту, задоволенню культурно-освітніх потреб.

Загалом, виказані зауваження носять рекомендаційний характер і не применшують наукової цінності дисертаційного дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи С.В. Долинської.

Автор зуміла всебічно дослідити політику більшовицького режиму щодо українського населення у контексті переселенського, міграційного руху

підрадянської України, визначити його зміст, форми, методи та наслідки для політичної та соціально-економічної історії України.

Автореферат відповідає основним положенням дисертаційної роботи і передає її зміст.

Підсумовуючи, варто зазначити, що дисертаційна робота Долинської Світлани Василівни «Українське селянство в переселенській політиці СРСР у 1920-ті роки» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею. Виклад дисертаційного матеріалу послідовний і логічний, висновки і узагальнення обґрунтовані. Наукові положення, висновки і пропозиції характеризуються науковою новизною, мають теоретико-методологічне значення та становлять практичну цінність. Робота пройшла достатню апробацію.

Зміст дисертації відповідає темі та профілю наукової спеціальності. Структура дисертації узгоджується з назвою, метою та завданнями дослідження. Отже, робота виконана на належному науково-теоретичному рівні й відповідає вимогам щодо кандидатських дисертацій. Її автор, Долинська Світлана Василівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії права та держави

Національного університету

Державної податкової служби України

Доценко В.О.

Засвідчую:
Державний секретар НУДП України
20 05